

Riigikogu otsuse „Kaitseväge kasutamise tähtaja pikendamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni missioonil Iraagis“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni kolme kaitseväelasega Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni missioonile Iraagis (NATO Mission Iraq – NMI). Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Kristel Urke (kristel.urke@kaitseministeerium.ee). Eelnõu seletuskirja on keeleliselt toimetanud Luisa Tõlkebüroo eesti keele toimetaja Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee).

NATO Mission Iraq

Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (NATO) tippkohtumisel 11.–12. juulil 2018 Brüsselis loodi väljaõppemissioon vastuseks Iraagi valitsuse 2018. aasta veebruaris esitatud palvele toetada Iraagi kaitsevõime ülesehitamist. NMI tegevus on suunatud alliansi lõunasuunalt lähtuvate ohtude vastu laiemalt, aidates Iraagil üles ehitada kestlikud, läbipaistvad ja tõhusad julgeolekustruktuurid, et suurendada nende võimekust terrorismivastases võitluses, ISIS-e¹ tagasipöördumise takistamises ning riigi stabiliseerimisel. Selle saavutamiseks nõustab NATO Iraagi julgeolekustruktuure, sealhulgas Iraagi kaitseministeeriumit, riikliku julgeolekunõuniku bürood ja peaministri bürood, ning koolitab välja Iraagi instruktoreid, kes annaksid väljaõpet riigi julgeolekustruktuurides. NMI on pakkunud koolitusi järgmistes valdkondades: improviseeritud lõhkeseadmete kahjutuks tegemine, sõjaline meditsiin, pioneeride ettevalmistus, soomustatud sõidukite remont ja hooldus, tsiviil-sõjaline koostöö. NMI juhtriik on alates 2024. aasta maist Holland, kes võttis selle rolli üle Hispaanialt. NMI-s osalevad kõik 32 NATO liikmesriiki ning Austraalia ja Austria.

2021. aasta veebruaris kinnitasid NATO kaitseministrid üle toetuse Iraagile ja otsustasid vastavalt Iraagi valitsuse taotlusele laiendada NATO rolli Iraagi julgeolekujõudude väljaõpetamisel, kiites heaks NMI muudetud operatsiooniplaani. Lisanduvate ülesannete põhifookus on Iraagi julgeolekuinstitutsioonide ja -õppeasutuste juhtiva tasandi nõustamisel ning väljaõppel. 2023. aasta augustis lisati missiooni ülesannete hulka ka Iraagi siseministeeriumi ja föderaalpolitsei nõustamise ülesanded. NMI tegevuse ulatus võib laieneda suur-Bagdadi piirkonnast väljapoole, kuid on selgelt piiritletud Iraagi valitsuse vahetu kontrolli all olevate aladega.

NATO missiooni tegevus toimub tihedas koostöös Iraagi valitsuse ja rahvusliku julgeoleku nõuniku bürooga ning USA juhitava rahvusvahelise ISIS-e-vastase koalitsiooni operatsiooniga Inherent Resolve (Combined Joint Task Force – Operation Inherent Resolve, CJTF-OIR).

¹ ISIS – Islamic State of Iraq and Syria

Koostöö CJTF-OIR-i ja NMI vahel on seni olnud hea. NMI nõustab Iraagi strateegilist tasandit ning CJTF-OIR peamiselt Iraagi relvajõudude operatiivtasandit ehk Iraagi ühendoperatsioonikeskust ja peaministri juures asuvat rahvuslikku operatsioonide keskust. Operatsioon Inherent Resolve toetab NMI-d vajalike võimalditega, muu hulgas väekaitse ja logistika valdkondades. Lisaks koordineeritakse NMI tegevusi Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja Euroopa Liidu toetus- ja nõustamissmissioonidega Iraagis (United Nations Assistance Mission for Iraq, United Nations Development Programme Iraq, European Union Advisory Mission in Iraq) ning Iraaki kahepoolsete kokkulepete alusel toetavate riikidega, et tagada rahvusvahelise kogukonna toetus operatsioonile.

NMI senist tegutsemist võib pidada võrdlemisi edukaks, sest Iraagi julgeolekuolukord on paranenud ning terrorirünnakuid on olnud võrreldes eelnevate aastatega oluliselt vähem. Samas on ebakindlus missiooni tegevust toetava USA-juhitud operatsiooni Inherent Resolve'i jätkamise osas tekitanud küsimusi NMI jätkamise mahu ja iseloomu kohta. Iraagi valitsus on avalikult deklareerinud ja toetanud NATO missiooni jätkamist Iraagis.

Eesti panus

Eesti alustas 2017. aasta novembris panustamist NATO operatsiooni NATO Training and Capacity Building Activity in Iraq, lähetades Iraaki demineerimiskspertiisiga kaitseväelase. 2019. aasta esimesel poolel lähetas Eesti NMI-sse ühe sõjaväepolitseiniku. 2021. aasta esimesel poolel panustas Eesti NMI-s staabiohvitseriga ning aasta teisel poolel panustati lisaks staabiohvitserile kuus kuud Taani üksuse koosseisus 36-liikmelise väekaitserühmaga. Alates 2022. aastast oleme panustanud ühe staabiohvitseriga, kelle peamine ülesanne on väljaõppealane nõustamine ja kvaliteedi kontrollimine ning kaitseplaneerimise toetamine.

Eesti panuse jätkamine NATO lõunasuunal tegutsevatesse operatsioonidesse on jätkuvalt vajalik, et demonstreerida Eesti panust julgeoleku tagamisse 360 kraadi ulatuses ja toetada terrorismivastast võitlust. Eesti plaanib 2025. aastal jätkata panustamist ühe staabiohvitseriga NMI staabis. Et tagada Eesti valmidus vajadusel suurendada panust NATO operatsioonide raames, antakse mandaat panustamiseks kuni kolme kaitseväelasega.

Õiguslikud alused

NMI-l osalemise riigisisene õiguslik alus on riigikaitseseaduse (edaspidi *RiKS*) § 30 punkt 2, kuna tegemist on ÜRO põhikirja VI ja VII peatükis sätestatu alusel rahu ja julgeoleku säilitamise või taastamise eesmärgil korraldatava sõjalise operatsiooni või rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetega ja normidega kooskõlas oleva muu sõjalise operatsiooniga. Tulenevalt RiKS-i § 34 lõikest 1 otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil NMI eraldi otsusega.

Iraagis tegutsemise õiguslik alus on Iraagi nõusolek, mis koosneb kahest osast. Esiteks Iraagi alalise esindaja ÜRO juures 25. juuni 2014 kiri S/2014/440 ÜRO peasekretärile ja Iraagi välisministeeriumi 20. septembri 2014 kiri S/2014/691 ÜRO Julgeolekunõukogu presidendile, milles kutsutakse riike osalema ISIS-e-vastases võitluses, ning Iraagi peaministri Haider al-Abadi 5. mai 2016 ja 11. veebruari 2018 kirjad NATO-le. Teiseks aluseks on Eesti ja Iraagi

kahepoolsed kokkulepped. Eesti välisministeerium edastas 14. jaanuaril 2016 Iraagi välisministeeriumile diplomaatilise noodi, milles paluti aktsepteerida Eesti kaitseväelaste viibimist ja tegutsemist Iraagis ning tagada nende õigused vastavalt diplomaatiliste suhete Viini konventsioonile, andes neile Iraagis viibimise ajaks haldustöötaja staatuse antud konventsiooni artikli 1 punkti f mõttes. 16. märtsil 2016 saadetud vastusnoodiga nõustus Iraak Eesti ettepanekutega. Staatuse tunnustamiseks on vajalik see, et kaitseväelastel oleks teenistus- või diplomaatiline pass.

Panustamisega seotud kulu

2025. aastal on operatsioonil NMI osalemisega seotud Kaitseväe tegevuskulude maht hinnanguliselt 100 688 eurot (käibemaksuta), mis kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest.

Eelnõu koostöölastamine

Eelnõu esitatakse koostöölastamiseks Välisministeeriumile, Justiitsministeeriumile ja Rahandusministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Kaitseväele.